

Butlletí

del

Centre Excursionista de Catalunya

LES COMARQUES NATURALS DE CATALUNYA

Demarcació de Vich

Al formular el plan d'adaptació de les comarques naturals de Catalunya, indicàvem la conveniència de formar grans demarcacions prenent com a base les poblacions importants que tenen drets adquirits en l'actual divisió administrativa. Indicàrem també que dins d'aquests nous organismes que's creessin, devien tenir-hi cabuda les entitats naturals i tradicionals de Catalunya, sense ésser mutilades ni esquarterades. Proposàvem l'acoblament de les comarques petites entre elles o bé l'ajuntament amb altres de majors, respectant, dins la subdivisió, la existència pròpia de cada una d'elles.

Anem doncs ara, a mida que se'ns van definint les comarques, a plantejar les demarcacions i els consegüents acoblaments.

Les tres comarques, Plana de Vich, amb 47.000 habitants, Ripollès (*) amb 17.000, i Guillerries amb 8000, formant un conjunt d'uns 72.000 habitants, reuneixen circumstàncies per a fer-ne d'elles una sola i gran demarcació. La ciutat de Vich, cap, avui, del partit de son nom, conservaria sa capitalitat dins la nova demarcació. El partit de Vich compren avui uns 56.000 habitants.

La vila de Ripoll i la de Sant Hilari, caps de llurs respectives comarques, deurien obtenir dins la unió, certes atribucions en els serveis que's refereixen a les meteixes. Tindrien d'ésser com unes grans bàllies o el nom que s'els volgués donar, que assumissin la defensa i administració dels interessos propis de cada comarca

(*) «Comarca del Ripollès», vegi's el present BUTLLETÍ, pàg. 49.

dins de l'organisme general de la demarcació. Aixís les comarques no s desvirtuarien i conservarien llur propi i particular caràcter i la integritat de llurs especials interessos.

Afavoreixen l'acoblament d'aquestes tres comarques, raons de diferenta mena, de caràcter històric, de consuetut eclesiàstica, de tradicionals i comunes relacions i de lligams comercials i mercantils, afavorits, encara més, pels mitjans de comunicació.

Les tres comarques pertenyien a l'antic comtat d'Ausona; formen part des de llunyans temps i integrament, del bisbat de Vich i tenen son mercat natural en la pròpia ciutat. Vich és el centre intermig entre elles i Barcelona, capitalitat general de Catalunya.

La Plana de Vich

La comarca coneguda amb el nom de Plana de Vich ocupa en la vall del Ter l'ampla extensió de plans més o menys ondulats que acrediten son nom, els rampants de les muntanyes enrondants i la vall superior del petit riu anomenat Congost, afluent del Besòs. La configuració de la comarca és ovalada, irregularment en sos contorns tenint uns 30 quilòmetres de llarg per 20 d'ample. El conjunt que forma l'extensa plana conreuada està mogut per tossals isolats o bé per tirades de petits montículs formant terrers o bancs, molts d'ells aplanats en llur cim. El terreny té en general un color grisenc i les eminències que s'hi aixequen son de pedra sorrenca o margosa i en alguns llocs calcària.

L'indret de migjorn és el menys accidentat i on els conreus presenten més falaguer aspecte.

El riu Ter trenca el circuit de serres, en la part nord, en son lloc d'entrada en la Plana per l'indret del Ripollés i torna a rompre'l a llevant en el congost de Sant Pere de Caserres, al penetrar en les Guilleries. Forma doncs un gran recolze dins de la plana.

A més del Ter circulen pel territori diferents afluents, com són el Gès, el Gurri el Marder, el Sorreny i altres menys importants.

Confronta al Nord amb el Ripollés, al N E. amb la comarca d'Olot, a Llevant amb les Guilleries, al S E. amb la Selva, a Migjorn amb el Vallés i a Ponent amb el Lluçanés.

Hem vist ja en parlar del Ripollés els límits d'ambdues regions. Limita la plana de Vich i la comarca d'Olot, la carena divisòria

d'aigües del Ter i del Fluvià, corrent des de coll de Bracons, per les cingleres de Llancers, de Cabrera i Ayats fins al coll de Coma Joan. Del límit amb les Guillerries, a llevant, des del coll de Coma Joan al pic de Matagalls, trencat pel congost de sortida del riu, ens en ocuparem en parlar d'aquella regió. El límit S O. amb La Selva el formen des del cim de Matagalls, el coll Formich i l'alta tirada de muntanya del Pla de la Calma, fins a Tagamanent. Forma el límit S. d'afrontació amb el Vallés un brancal de serra que separant torrenteres afluent de la riera de la Bancó i de la no menys asprosa de Vallcàrcara, baixa a trobar l'estret del Congost en son lloc de sortida, enlairant-se després altra volta dret als cingles de Bertí.

Per fi, el límit de Ponent amb el Lluçanés està format per la serra divisòria d'aigües del Ter i del Llobregat, la qual corre dret al Nord per Sant Cugat de Gabadons, serra de Codols Blancs, Sant Bartomeu del Grau i Perafita a trobar el tossal de la Mare de Deu dels Munts.

El límit propi natural de la conca del riu Ter, a migjorn, no és l'indicat. El límit divisorí d'aigües és el brancal de serra que després del Collsuspina baixa separant les aigües del Ter i del riu Congost per a tornar a enfilarse, més enllà de Seva, fins al col Formich i Matagalls.

Entre un i altre límit hi queda la regió del Congost que termena al capdevall de l'estret d'aquest nom, pel qual s'entra als plans del Vallés. Aquesta petita regió, n'obstant, ha sigut sempre conceptuada com a part integrant de la comarca de Vich. Havia format part de son comtat i de sa vegueria i està del tot compresa dins del bisbat de Vich. El límit d'aquest bisbat arriba just fins a les enlairades parroquies de Tagamanent i de Bertí, que són les últimes de son terme i que enclouen les fondalades del Congost.

Ocupen la plana de Vich 36 municipis, que's descomponen en una ciutat, (Vich) sis viles (Manlleu, Torelló, Roda, Centelles, Taradell i Sant Hipòlit) i 58 pobles i llogarets en la següent forma: *Vich; Balenyà; La Bola; El Brull*, amb els pobles de La Castanya i Viladrover; *Centelles; Collsuspina*, amb Sant Cugat de Gabadons; *Folgaroles; Gurb* amb Gralloners de la Plana, Sant Julià Sassorva i Vespella; *Malla; Manlleu; Les Masies de Roda; Les Masies de Voltregà*, amb els pobles de Borriçola, Conanglèll, La Gleba, Poble Sec, Sorribes i Vinyoles; *Les Masies de Torelló; Montanyola* amb Munter; *Orís* amb Saderra; *Roda; Sant Bartomeu del Grau, Sant Hipòlit de Voltregà; Sant Martí de Centelles*, amb Abella i Valldeneu; *Aiguafreda; Riudeperes*, amb Coll de Tenes; *Sant Pere*

de Torelló; Sant Vicents de Torelló, amb Borgonya i Vilaseca Vella; Santa Cecília de Voltregà, amb Puigivi; Santa Eugènia de Berga; Santa Eulàlia de Riuprimer, amb Sant Salvador i Sant Joan Galí; Santa Maria del Corcó o L'Esquirol, amb Sant Julià de Cabrera,

Sant Martí ses Corts i Can Toni Gros; Sentfores, amb la Guixa; Seva, amb Terrasola, La Cogullada i La Serreta; Sobremunt, amb Santa Llúcia; Tabérnoles, amb Sabassona; Taradell; Tona; Sant Feliu de Torelló; Vilalleons; Sant Julià de Vilatorça. En juny uns 47.000 habitants.

Els municipis de Centelles, Sant Martí de Centelles i Aiguafreda es troben fora de la plana en les caients del Congost.

La Plana de Vich fou ocupada en l'antigor pels pobles ausetans. En l'edat mitja Vich havia sigut cap del comtat d'Ausona que s'estenia pel Ripollés terres amunt incloent la pròpia vila de Ripoll i abarcant també la comarca del Lluçanès.

Era d'antiga creació i fou agregat per dues voltes al comtat de Barcelona, quedant-ho definitivament abans de finir el segle X. Més tard Vich fou cap de vegueria. Ho fou després de corregiment avui ho és d'un partit judicial.

Hi hagueren diferents jurisdiccions senyoriales en la regió. La baronia de Sabassona, qual enderrocat castell ostenta ses ruïnes en el límit S E. de la plana, tenia domini a Taradell, Tabérnoles, Sau, Tavertet i Serarols.

El marquesat de Rupit ocupava també la ratlla fronterera de la regió i tingué jurisdicció sobre Taradell. Es fusionà amb el ducat d'Hijar. La baronia de Claret tenia jurisdicció en els pobles de Folgaroles, Malla i Gurb i son envoltant territori. El comtat de Roda fusionat més tard amb el marquesat d'Aitona i amb la casa de Medinaceli estenia sos dominis des de Roda i sa rogalia fins a Santa Maria del Corcó i les serres de Cabrera.

El marquesat de Palmerola tenia dominis en el límit N O. a Sant Bartomeu del Grau.

Sant Hipòlit de Voltregà i Santa Eularia de Riuprimer, entre altres, pertanyia la jurisdicció senyorial del bisbat de Vich.

El comtat de Centelles ocupava la part baixa de la regió; Centelles, Sant Martí, Balenyà, Abella, Bertí i Aiguafreda.

Noms termenals no'n manquen a l'envolt de la comarca per a marcar els límits de la regió: el Congost de Calmes, el coll del Portell, Coll-sa-meda, Coll-sa-finestra, Pedrafita, Torelló, etc.

Els productes generals de la plana de Vich són blat i blat de moro, ordi, civada i llegums i hortalisses en els terrenys de més regadiu. Es cullen bona porció de patates en els termes muntanyosos, en els del Brull i Seva sota el Montseny, en els de Tona, Santa Maria de Corcó, Masies de Roda, Sentfores, Santa Eularia de Riuprimer, Santa Cecília de Voltregà, Orís, Sant Bartomeu de Grau i Sant Hipòlit. Rumbegen camps de fajol a Gurb i en el terme de Sant Pere de Torelló. Hi ha plantacions de cànem en el de Roda. Abunden les alzines dret a Gurb i els pins en la regió del Congost. Les fruites més abundants de la comarca son les pomes i alguna altra fruita d'hivern.

La comarca o plana de Vich està creuada de carreteres que donen comunicació no sols entre les poblacions de la comarca sinó també amb les regions veïnes.

El ferrocarril de Barcelona a Sant Joan de les Abadesses l'atravessa per meitat de S. a N. entrant pel Congost i sortint després de la comarca pel trauc per on el Ter hi penetra.

La carretera de Barcelona a Puigcerdà seguint la pròpia direcció i festejant la via del tren, tan prompte creuant-la com apartant-se'n marcadament, recorre una extensió d'uns 30 Km. en la Plana. La de Balenyà a Viladrau amb brancal a Sant Hilari, comunica la plana de Vich amb les Guilleríes recorrent uns 10 Km. de la plana. Una carretera secundària va des de Vich, passant per Taradell, a trobar la carretera anterior entre Seva i Balenyà. Comunica també la Plana amb les Guilleríes la carretera de Vich a Sant Hilari per Sant Julià de Vilatorrada, amb brancals a Folgaroles i Villalleons, corrent uns 10 Km. per dins de la regió.

La carretera de Vich a Olot construïda sols fins aprop del santuari de la Salut de Sant Feliu de Pallarols, avui amb un recorregut de 35 Km. fins al limit, comunicarà la plana de Vich amb la comarca d'Olot. Les dues comarques comuniquen avui tan sols per camins antics de ferradura. Un brancal de carretera va des de Manlleu a trobar dita rodada via, entre Roda i l'Esquirol, amb un tirat de 4 Km.

La Plana de Vich i el Lluçanès estan comunicats per la carretera nova de Manlleu a Sant Hipòlit i Sant Agustí de Lluçanès per la de Vich a Prats de Lluçanès pel coll de cà la Miquela corrent uns 15 Km. per la regió i remontant la serra divisòria.

Comunica la Plana amb el Moyanès i el Pla de Bages la carretera de Manresa a Vich per Collsuspina 15 Km. molt freqüentada. La carretera de Vich a Avinyó per la Guixa i Volquer—13 km. dins de la regió—comunica també Vich amb la comarca de Bages. La carretera de Balenyà, per Centelles, a Sant Feliu de Codines uneix la plana amb el Vallés i el Moyanès, amb un trajecte dins la regió d'uns 9 km.

Dins de la Plana una carretera uneix Vich amb Manlleu i altra comunica aquesta població amb Sant Feliu i Sant Pere de Torelló.

Amb lo dit podem observar que la única comunicació incompleta és amb la comarca d'Olot.

Son indispensables per a completar l'enllaç intercomarcal: 1.er l'acabament de la carretera de Vich a Olot des de son punt de termini actual fins a la última població; 2.^{on} una carretera des de

Sant Pere de Torelló a La Bola i a la plana d'Olot, per Coll de Bracons i Joanetes; 3.er un brançal de carretera des de La Bola a trobar la carretera de Vich a Olot prop de La Rotllada; 4.^{rt} la carretera de Seva a Montseny, pel coll Formich i La Castanya fins a Palautordera que a més de son interès de ruta de muntanya posaria en relació la comarca de Vich amb la de La Selva, avui sense comunicació directa sinó a través de les Guilleríes; 5.^é un brançal de carretera de 10 km. des de Folgaroles a Vilanova de Sau, en les Guilleríes; 6.^é la carretera de Vich o Olost, en el Lluçanés, per Sant Bartomeu del Grau.

CÈSAR A. TORRAS

De Sóller a Lluch pel Puig Major

La muntanya de Mallorca no és tan coneguda com les seves costes. I no hi ha raó per tal cosa, car si bé no presenta en general aspectes riallers i paisatges jolius, el seu espectacle és d'una grandiositat que, guardant les degudes proporcions, pot comparar-se amb el de les grans alçades del nostre Pirineu.

Una de les majors dificultats per fer-hi excursions és la manca de bones guies per poder-les planejar; cap guia n'existeix que mereixi el nom de tal, i les donades que's poden arribar a recollir sobre camins i distàncies són sovint poc precises i fins contradictòries. En canvi, està editada la carta de l'Estat Major, aixecada amb la major pulcritud, la qual constitueix una preciosa ajuda per l'excursionista.

Sense haver consultat més que la dita carta, havíem decidit amb alguns amics mallorquins anar de Sóller a Lluch, ascensionant el Puig Major, quan ens arribà la nova de que el tren de Sóller no circulava per raó d'un desprendiment de terres. No ens aconsolàrem a ajornar l'excursió i ens traslladàrem en carruatge de des Palmà fins al Coll de Sóller.

Comencem allí la marxa a la una i mitja de la nit i baixem, profitant totes les dreceres, pel vessant de Sóller, un dels pobles més hermosos de la illa, qual nom, de l'àrab Suliar, tradueixen molts per «vall de l'or». Compta amb 8.000 habitants, i totes ses cases i camps respiren benestar i prosperitat. El travessem a les tres en direcció a Biniaraix, on hi arribem per bon camí a les tres i mitja.

Aquí comença la pujada que no es deixa fins al cim del Puig Major. El camí zigzagueja sempre entre oliverars. A mesura que anem guanyant alçada la vista es va extenent per la vall de Sòller, tota ella un verdader jardí. No podem contemplar-la encara prou bé, car és nit, però la lluna en el seu ple ens ajuda a endevinar els llocs que ja coneixem. Heu's aquí a nostra esquerra Fornalutx, quiet en aquelles hores al fons de la vall.

L'auba ens sorprèn encara entre oliveres, i al cap de poca estona entrem en els boscos de Montnàber. Deixem a l'esquerra el camí que'ns portaria de dret a la casa i seguim amunt, arribant a les sis una bella font, de deu abundosa. Damunt nostre s'aixeca dret el cim del Puig Major, inaccessible per aquest costat. Reprenem forces; i a les 6'50 seguim amunt per mig del bosc. Hem agafat un camí de carro a l'esquerra de la font que de mica en mica es va esbozzant fins a perdre's del tot.

Acabem de sortir del bosc i comença una tartera penosa de pujar. Girem la vista endarrera per contemplar ara a tot pler la magnífica vall amb el cercle de muntanyes que la guarden i observem que el camí puja per la part més fonda del vessant. Ens hi dirigim, i sense altre contratemps arribem al collet situat al O. del Cim, ben visible de Sòller estant. Fa estona que els arbres han desaparegut de la vegetació.

D'allí i sempre pel vessant contrari al que hem pujat fins ara, el camí condueix fàcilment al cim (1.400 m.), alçada màxima de la illa que guanyem a les 6'45 (1). Dos voltors s'aixequen de vora nostra en arribar i la vista els segueix en llur vol majestuós per damunt d'aquelles valls i muntanyes.

L'espectacle des de el cim és dels més grandiosos. Tot el contorn de la illa queda sota nostre. Al N. sembla que la mar arribi a nostres peus, extenent-se fins a l'horitzó i podem observar les calles i ports amb llurs fars i talaiots. Pel N. E. s'hi extén la serralada, veient-se en darrer terme les valentes siluetes de les serres que van a morir al Cap de Formentor. Segueixen les baïes de Pollensa i Alcúdia. Vers el S., en primer terme i paral·leles, les valls de Son Torrella i pla de Cúber, formades per dues serralades que ensenyen la roca nua en sa part superior com ossamentes de gegants. Més al S. la plana i la baïa de Palma i la ciutat emmirallant-

(1) En la carta militar figura aquest cim amb el nom de Torrella, nom amb que ningú de la illa el coneix.

Cim del Puig Major (1,400 metres) (pàg. 222)

Cl. J. Botey

Contrafortis septentrionals del Puig Major (pàg. 222)

Cl. J. Botey

Panorama vers les serres de Pollença des del Puig Major *Cl. J. Botey* (pàg. 222)

Plaça del Santuari de Nostra Senyora de Lluch *Cl. J. Botey* (pàg. 223)

Cl. P. Ferrer

Tossa. Paviments de mosaics romans descoberts en les excavacions fetes pel senyor Ignasi Melé (pàg. 231)

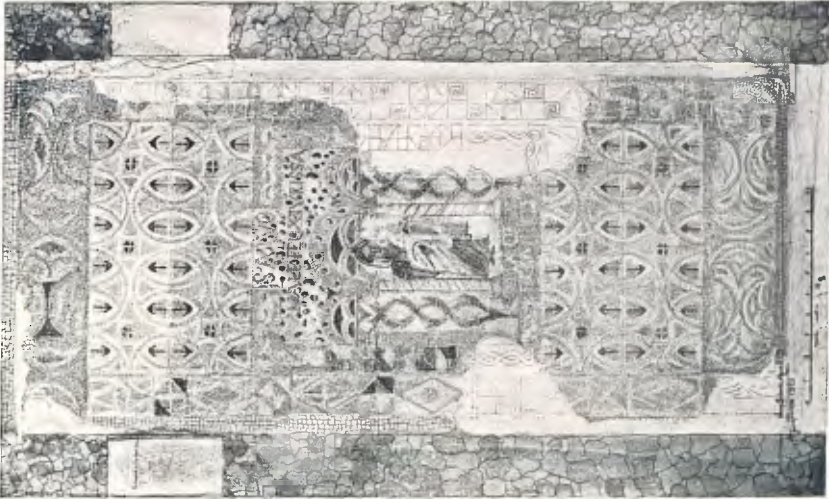
Cl. P. Ferrer

Tossa. Mosaics romans descoberts pel senyor Ignasi Melé (pàg. 231)

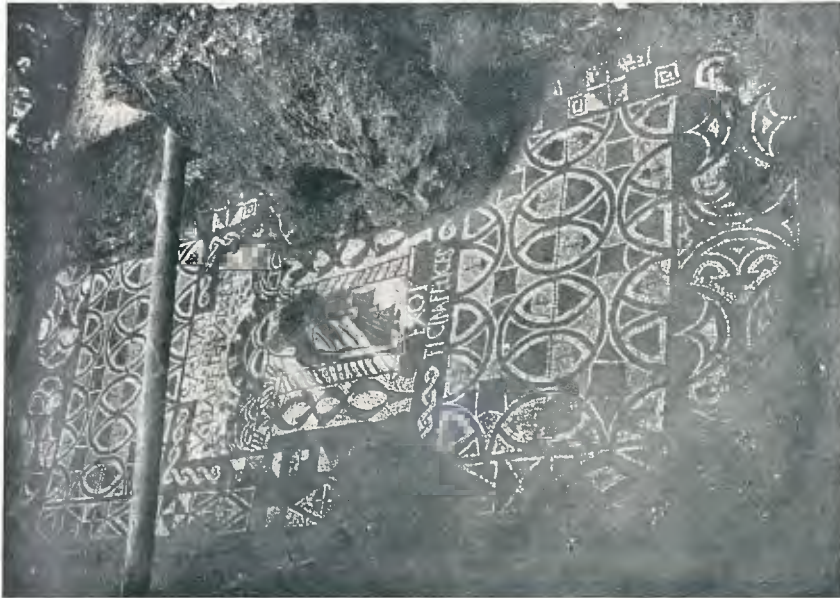

Cl. P. Ferrer

Tossa. Mosaics romans descoberts pel senyor Ignasi Melé (pàg. 231)

Tossa. Calc del mosaic de la fig. anterior, rellevat pel Rnd. Mn. Joan Soler de Morell (pàg. 231)

Ci. P. Ferrer
Tossa. Mosaic amb figuració humana i llegenda (pàg. 231)

Ci. E. Vilaseca

Vilagrassa. Capitells de tradició clàssica trobats recentment (pàg. 232)

La cresta de les Tempestats des del campament *Cl. I. Canals*
(pàg. 226)

Estany i vall de Llosàs *Cl. I. Canals*
(pàg. 227)

Cl. I. Canals

Ribera de Vallhibierna (pàg. 227)

Cl. I. Canals

Campament de Llosàs (pàg. 227)

s'hi, i vers al S. O. muntanyes i més muntanyes en monstruosa confusió.

Prou hi restariem estona, però cal retornar al collet per baixar a Son Torrella. Teniem entès que hi havia hagut un camí de quan els matxos hi pujaven a cercar neu, més o no el sabem trobar o ja ha desaparegut, i ens decidim a emprendre de des el collet la devallada pel vessant S. No direm que sigui perillosa, car la roca ofereix sempre bons punts d'apoi, però cal anar amb atenció, ajudant-se constantment amb les mans, i fins bon troç més avall de la meitat no's pot marxar dret de tant en tant. Per fi arribem assedegats a baix després de cinc quarts de brega molt penosa.

Es travessa la carena del davant per un caminet que surt de Son Torrella i devallem pel vessant oposat per entre mig d'un bosc jove, dirigint-nos vers la casa de Cúber.

Aquesta casa està situada gairebé en un dels extrems d'aquest pla que té una hora de llargària. L'extrem oposat toca a L'Ofre i d'allí es pot baixar de nou a Sóller pel Barranc, excursió molt recomendable, car si bé el pla és força monòton, queda això compensat per la devallada pel Barranc, verdaderament extraordinari.

Reposem llargament a Cúber, i després de pendre comiat de la madona ens dirigim a les 3'30 cap a la Font del Noguer. Segueix el camí, no molt interessant per cert, cap a Son Aumallutx, havent travessat un vell alzinar, i arribem al Gorc Blau, lloc on acaba la vall d'Aumallutx, unida amb la de Cúber per l'altre extrem.

Avui és encara el Gorc Blau un recó molt hermós, però abans de l'aprofitament de les aigües per la fàbrica d'electricitat d'Inca devia ésser d'una bellesa insuperable. Es un engorjat on les aigües hi esdevenen blaves o verdes i les baumes i parets han pres belles patines de diferents colors. Un petit pont, disgraciosament renovat, obra son ull, donant-hi un major encís. Hom pensa el molt hermós que és, quan malgrat haver-lo espatllat encara es conserva bell.

En sortir del Gorc Blau prenem un bon camí de carros que sempre per entre boscos d'alzines ens porta al monestir de Lluch on hi arribem a les set del vespre. Poc abans havíem deixat el dit camí per agafar a l'esquerra l'antic de ferradura, la qual cosa fa guanyar mitja hora de camí.

En el monestir de Lluch, parió del nostre Montserrat, s'hi venera una antigüíssima i hermosa imatge de la Verge, la Moreneta de Mallorca, que fou trobada en 1239. Aquest monestir és residència de la Congregació dels Sagrats Cors. Abans sigué convent d'ermitans de Sant Agustí i després el Papa Climent VII hi instal·là un

col·legi de presbíters. Avui, a més de l'esmentada Congregació, hi ha també l'escolania dels Blauets.

Del costat del monestir en surt un camí en el qual s'hi troben cinc monuments representant cada ú d'ell tres Misteris, un de Dolor, un de Goig i un de Glòria; el camí porta al cim d'un petit puig, lloc on, segons la tradició, s'encontrà la imatge de la Verge i des d'on es descobreix un bell panorama sobre el Clot d'Albarca o Albarca. Part de fora del monestir, en el camí vell, s'hi aixeca una gòtica creu de terme. En aquest monestir s'hi troba bon hostatge i hi fan l'estada ben agradosa els hermosos boscos i bones fonts que el rodegen.

Un carruatge ens hi esperava que per l'encinglada carretera ens portà a Inca d'on regresarem a Palma en el primer tren del matí següent.

L'excursió resultà excessivament llarga i no es pot aconsellar fer-la en una sola jornada com ho efectuarem nosaltres per desconeixement de lloc. És també convenient arribar al cim del Puig Major abans de la sortida del sol per evitar que la calitja, ensenyorejant-se de les terres baixes com acostuma a succeir més tard, privi de gaudir de tota la bellesa i grandiositat del panorama.

ESTANISLAU PELLICER

Ciutat de Mallorca, Juliol 1919.

La Cresta de les Tempestats

LES ESCALADES A CATALUNYA.—Diu l'esplèndid cantor de les sublimitats alpines, el poeta italià i atrevit grimpaire Guido Rey:

«Abans de l'any 1880 ningú pensava que aquestes petites i fosques agulles rocoses que formen una part dels nombrosos satèlits que a l'Est té el Mont-Blanc, perdudes en l'extensió immensa de les geleres oprímides per la majestat de la cima sobirana, podrien donar gloria i plaer a l'alpinisme. Durant més de mig segle el cim culminant havia atret per complet l'atenció dels visitants de Chamonix; no es pujava més que al Mont-Blanc, no es dirigia el telescopi res més que a n'ell. Des de llavors la necessitat de novetat va fer enginyar els aimadors de la muntanya, i una a una van ésser conquerides les cimes inferiors; però com més victoriós era l'home, més difícil esdevenia la victòria; a la fi solament restaren algunes torres desafiant

el cel i els homes, desesperant assolir-les fins els més atrevits. Elles van caure, també elles...»

«Després de les grans ascensions, aimades dels excursionistes dels primers temps, lentes i solemnials, en caravanes nombroses, per les vastes pendents de glaç fins a les cimes culminants, s'ha arribat a les ràpides i breus escalades a petites dents de roca. *La finalitat no és el pic més alt, sinó el més difícil.* Aquells pujaven majestuosament sobre les cames, el front alt, empunyant l'alpenstock com una ajuda; avui dia es grimpa amb les mans i els genolls, curvats damunt la roca; els peus es trobem més sovint sospesos enlaira que apoiats a terra i el piolet s'abandona com eina molestosa abans de començar l'escalada.»

Ço que trenta anys enrera passava als Alps és la fase actual de nostre excursionisme. L'impuls que aquest ha pres actualment a Catalunya és considerable. No fa molts anys encara que'ls excursionistes que recorren nostre Pireneu Català, ascensionaven el Puigmal i s'internaven per les desértiques regions d'Ull de Ter i Carençà, eren considerats com homes intrèpids. Avui tot bon excursionista català ha estat en el Pic d'Aneto, on no passaran molts anys sense que s'hi pugi amb gran comoditat, i les regions abans esmentades son tan conegudes que a no trigar, i mercés al coneixement del ski, seran tant o més visitades a l'hivern que en ple istiu, cosa que uns quants anys enrera s'haguera considerat com a impossible.

La novetat, el coneixement de coses ignorades, l'originalitat, el desig de glòria fan que l'excursionista, açí i arreu, hagi abandonat els pics típics per ésser considerats com els més alts i hagi dirigit la seva atenció vers altres de major dificultat. Als cims de més altura s'hi va per fugir dels destorbs que altres muntanyes posen a nostre esguard en la contemplació d'ilimitats horitzons. Deixem aquests per tornar-hi quan nostres cames, per l'edat, ja no puguin portar-nos per damunt les crestes afilades i enlairar-nos pels espedats de roca; quan nostre cap insegur, portant el segell dels anys, no tingui la serenitat i sang freda suficients per a contemplar abims insondables, quan la salut no ens permeti aixoplugar-nos sota la tenda en les fredes i clares nits pirenenques, esperant les emocions de l'endemà; llavors des d'aquells cims sobirans, als que s'hi pujarà amb major facilitat que avui, remembrarem nostres aventures d'altres anys i contemplant aquelles agulles, que escalàrem en la juvenesa, impulsats per la febre de glòries no conquerides, per posar nostres noms en el *cairn* misteriós de la punta llur,

sentirem la dolça anyorança de temps que ja passaren i que no tornaràn.

* * *

Els pics verges, escassegen en el Pireneu; els estrangers valent-se de l'experiència adquirida en els Alps principalment, o en regions en que l'escalació és practicada de més temps, han assolit totes les cimes d'aquesta serralada abans que nosaltres, des dels pics més alts i relativament fàcils fins els no tant alts i més difícils.

Això, no impedeix que per a nosaltres manquin d'originalitat i de mèrit, car en pujar per primera vegada a un pic desconegut valent-nos de les propies forces es frueixen o poden fruir les mateixes emocions que el poseïdor de la *primera*.

Conegut el pic d'Aneto, com en el Mont Blanc trenta anys enrera, tots els altres pics d'aquella regió han anat caient d'un a un, vençuts primer, com hem dit abans, pels estrangers, principalment els francesos, després, seguint llur exemple, per nosaltres. De tres anys o quatre a aquesta part s'és desenrotllada a Catalunya l'afició a l'escalació i passatge de crestes i les firmes dels excursionistes catalans han aparegut en els Encantats, Biciberri, Basieros, pics de la Cresta de les Tempestats, etc., etc., i amb llurs narracions entusiastes i més encara amb llurs fotografies, seran aquests els que faran arrelar entre nosaltres la pràctica d'aquesta nova fase de l'excursionisme contribuint aixís a fer conèixer les muntanyes de nostra Patria.

* * *

En tenir que tractar de la majestuosa grandesa i del feréstec salvatgisme de l'aresta més terrible de les Muntanyes Maleïdes, la cresta de les Tempestats, cercava paraules descriptives de la seva realitat, però haig de confessar que no les he trobades; és massa gran la desproporció existent entre els medis d'expressió de que disposa l'home i aquelles gòtiques catedrals de la Natura. Per altra part, com diu l'autor d'«Alpinisme acrobàtic»:

«Les impresions son massa personals i massa diverses. L'anàlisi de la vida fuig a l'esperit preocupat per moltes altres coses en els moments de lluita. Podrem nosaltres donar idea de les emocions sofertes, fins moltes vegades de maravelloses visions aparegudes a nostres ulls, mes les roques fredes apretades per nostres brassos i que hauran besat nostra cara, restaran per sempre un misteri. Hi ha no obstant un ull que mira moltes vegades per nosaltres i que veu coses que no veuen els nostres, que les fixa amb calma, les percebeix amb netedat maravellosa, que no es pertorba a la vista dels

precipicis, exempt d'emocions de por, més sà que els pobres ulls mortals perque cap llàgrima d'alegria ni dolor l'entela mai: es l'objectiu de l'aparell fotogràfic. Sense l'instantània no sé com alguns alpinistes podrien fer-se creure.»

A les fotografies i dibuixos esquemàtics adjunts i no a la meva relació et remeto, benvolgut llegidor; no perque t'hagi d'explicar, en aquestes ratlles coses inverossímils o heroicitats fabuloses, sino perque «diu molt més el croquis més senzill, que no pas la més llarga narració».

A ells per altra part, hem de recórrer forçosament, car tots els documents gràfics existents, fins a l'època en que M. L. Le Bondidier va verificar la seva expedició indagatoria, estan en mútua contradicció, mancats tots ells de claretat i de ver semblança. Es per aixó que hem incluit el croquis que publiquem, que no és altre, encara que completat, que el que es troba en les *Notes historiques et bibliographiques sur la Crête des Tempêtes*, publicades per l'esmentat insigne pireneista.

* * *

OROGRAFIA DE LA CRESTA DE LES TEMPESTATS.—L'aresta principal de les Muntanyes Maleïdes la podriem considerar dividida en tres grans seccions. La cresta que va del pic d'Alba al pic de la Maladeta, constituïria la secció occidental, recorreguda per complet si no fos per una petita porció situada entre una bretxa a l'est del darrer pic esmentat i el primer pic occidental (3.204 m.). La secció central és la que domina la gelera d'Aneto i que uneix la Maladeta amb el Pic d'Aneto, essent la que millor coneixen nostres excursionistes, al menys de vista, car la tenen damunt durant tota la travessia de la gelera i és vers el camí de vinguda cap on es dirigeix més l'esguard des del cim. Aquesta secció ha sigut recorreguda per complet. L'altra secció, la oriental, la que s'exten del pic d'Aneto al de Russell, és la Cresta de les Tempestats, seguida en sa totalitat l'any 1912 pel Viscomte d'Ussel. La seva altitud és superior constantment a 3.100 metres damunt el nivell del mar, estant situat el seu punt màxim a 3.404 m. en el pic d'Aneto i el mínim en el fons de la Bretxa de les Tempestats. Es una cresta d'uns dos quilòmetres de llargària, d'afilament paorós, sembrada arreu de gendarmes, essent considerable l'alçada i verticalitat de les seves parets, especialment les septentrionals, al peu de les quals hi jeuen plàcidament tres geleres d'un blanc enlluernador i blavenques ombres; són les geleres de Barrancs, de les Salenques i de les Tempestats.

(Continuarà)

J. M. SOLER I COLL

Notulari arqueològic

I.—EL CASTELL DE PRENAFETA

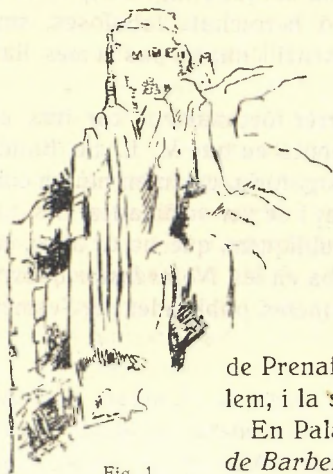

Fig. 1

Aquest castell es troba al cim de l'enasprada serra que separa la Conca de Barberà del Camp de Tarragona. Ambdúes comarques es comuniquen per medi de l'estret de la Riba i dels colls de Lilla i de Prenafeta. Aquest darrer, per on passa l'antic camí que des de Valls i Figuerola va a Montblanch, dista unes dues hores d'aquesta darrera població, i està format per la serra

de Prenafeta, on s'alça el castell de què parlem, i la serra de Miramar.

En Palau i Dulcet, en la seva obra *La Conca de Barberà* (*), creu que el nom d'aquest castell prové dels de «Pennafreita», «Penafracta», «Penafreyta» i «Penyafracta» amb els quals l'ha trobat designat en alguns documents medievals, i d'això en dedueix que significa castell de penya trencada. Efectivament, la serra dalt de la qual s'alça és sumament trencada i escabrosa (fig. 1), i la seva ascensió es fa sumament difícil. Nosaltres, en un document de l'any 1155 que enclou les afrontacions de l'antic terme de Montblanch, havem trobat citada la serra de «Penyafita», el que, cas de referir-se a l'actual serra de Prenafeta, com creiem, donaria a n'aquesta denominació un origen i un significat diferents dels suposats per En Palau i que acabem d'exposar.

Des d'antic que degué ésser aprofitat el coll de Prenafeta com a pas des del Camp de Tarragona a la Conca de Barberà, i això feu també que des d'antic s'haigui volgut guardar-lo, construint una fortificació en son costat Nord. En l'emplaçament de l'actual castell ja hi devia haver una fortificació en temps del baix imperi romà, com ho demostren moltes monedes d'aquell temps que s'han trobat fent excavacions en aquest lloc.

(1) ANTONI PALAU I DULCET. *La Conca de Barberà. Monografia històrica i descriptiva* Barcelona, 1912.

En l'Edat Mitja sembla que els alarbs aprofitaren la serra de Prenafeta per a bastir-hi una guaita que després de l'expulsió dels creients en Mahoma de les properes muntanyes de Prades aprofitaren els cristians.

Fig. 2

Actualment, a cosa de mitja hora vers llevant del caseriu de Prenafeta, agregat abans del poble de Lilla i avui de Montblanch, es troben les runes d'aquest castell eglaonades en el vessant d'aspra serra (V. el tall de la fig. 2). Al peu hi ha les runes d'una església romànica del segle XII, l'absis de la qual, conservat totalment, presenta com

element decoratiu en son interior un bordó. Aquesta capella

havia estat ajudantia de parròquia de Figuerola, poble situat ja en el Camp de Tarragona.

De la capella surt el camí que mitjansant zigzagues arriba al cim de la serra. Des de la porta de la capella en realitat ja comença el castell, les

defenses del qual es van esglaonant pel vessant de la serra; el camí de pujada està en algunes parts substituït per esglaons i conduïx a la principal construcció del castell que, seguint el mateix sistema d'emplaçament que es veu en el de Centelles, està assentada en part sobre la roca i en part sobre dos arcs de mig punt.

Per alguns detalls constructius que encara es poden veure i per les dades històriques que hem pogut recollir creiem

que aquestes obres o la seva part més principal foren construïdes en el s. XIII, època en que era cap de la baronia de Prenafeta que abarcava els termes de Figuerola, Miramar, Mas d'en Amill, Puigdespi i Montornés.

En 1271, el noble Berenguer de Puigvert feu donació al monastir de Poblet d'aquet castell junt amb los de Figuerola i Miramar, donació que confirmà en 1276, 1285 i 1297. El monastir tingué nombrosos plets sobre el dret de pastura i sobre el domini del terme i castell de Prenafeta; aquestes qüestions acabaren cedint el rei Joan II a la vila de Montblanch el lloc i castell de que'ns ocupem

En 1456 encara devia estar en bon estat aquest castell, doncs el senyor Palau Dulcet diu que en dit any serví de presó a un tal Bertomeu Pallarés, veï de Pla de Cabra al que reclamàven l'abat de Poblet i el veguer de Montblanch.

No es conformà el monastir de Poblet amb la resolució de Joan II sino que procurà i conseguí en 1472 que D. Joan de Vilafranca, veguer de Montblanch i els cónsuls de la mateixa vila li venguessin per 5869 sous i 4 diners el castell i lloc de Prenafeta. En la relació que fa Finestres en el segle XVIII de les propietats de Poblet hi comprén encare la baronía de Prenafeta. Entre les runes d'aquest castell es va trobar no fa gaires anys un escut de l'abat de Poblet Payo Coello que fou traslladat a Montblanch i que pot servir per a datar part de les seves construccions en el segle XV.

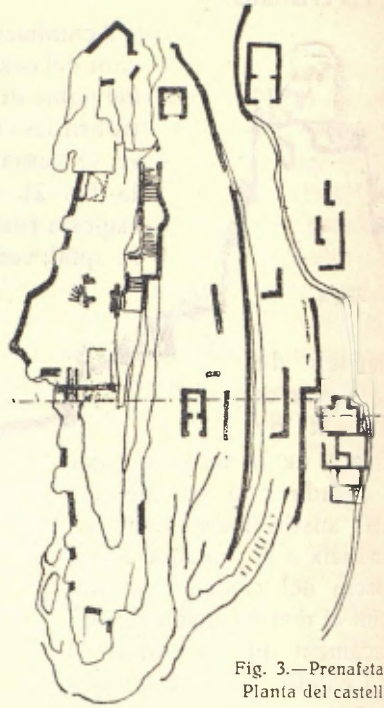

Fig. 3.—Prenafeta.
Planta del castell

FELIU DURAN

Dibuixos de J. M. Vives, arq.

II.—LES TROBALLEES ROMANES DE TOSSA

En l'any 1914, el Sr. Ignasi Melé i Ferré, havia començat la tasca de remoure seriosament les terres d'uns camps veïns de la vila de Tossa on exerceix sa professió medical, en els quals ja de temps s'havia observat l'aparició casual de vestigis d'antigues construccions. Aviat les recerques del senyor Melé cridàren l'atenció dels estudiosos, essent el Sr. Folch i Torres, l'actual Director del Museu Arqueològic Municipal de Barcelona qui, primerament en parlà en *La Veu de Catalunya* del 18 de juny del mateix any 1914. Fins aleshores les troballes no eren altra cosa que restes poc precisos de construccions de formigó, troços de paviment i d'estuc parietal i frag-

ments ceràmics, essent-hi representades amb major copiositat les ànfores i les teules planes. L'*Anuari* de l'Institut d'Estudis Catalans (1913-1914, pàgina 861), recollí aquestes notícies posant-les en relació amb mants vestigis romans trobats en altres indrets de Catalunya.

El Sr. Bosch Gimpera visità els treballs de Tossa en l'estiu de 1916, comprovant una vegada més que les runes descobertes ho eren de construccions romanes ben determinades per la ceràmica *sigil·lata* que s'hi havia trobat abundantment, la qual juntament amb mostra de altres menes de terrissa, donà el senyor Melé al Museu de Barcelona, ocupant-hi una vitrina. Així mateix aprecià les descobertes esmentades el Sr. Schulten, el docte professor de la Universitat d'Erlangen, després d'haver tingut ocasió d'examinar els treballs duts a terme i els fruits recollits.

Cap a les acaballes de l'any 1920 foren represes les excavacions un xic més amunt del lloc inicial, essent aquesta vegada més recompensada la tasca, car pogué ésser posada al descobert una regular extensió de pavimentació mosaica, corresponent a diverses cambres arrenclarades, en una de les quals, amb apariència d'atri, aparegué un mosaic de mèrit singular per ço com ostenta una representació humana en mig d'unes arcuacions i lluint una llegenda que ha dat lloc a certes divergències d'interpretació:

SALVO VILALE (O VITALE) FELIX TURISSA. EX OFICINA FELICES.

Reproduïm en les làmines LIX-LX-LXI algunes fotografies dels mosaics al·ludits, juntament amb un dibuix del mosaic de la llegenda, degut a la des-tresa del Rnd. mossèn Joan Soler de Morell, que ha volgut fixar en el paper la composició total del paviment per tal d'evitar que se'n perdés el record si era cas que tant valuós exemplar arqueològic havia de restar llargament exposat als perills de la inclemència del temps i als de l'atreviment de certs visitants poc escrupulosos.

Per fortuna, sembla que aviat cessaran uns i altres perills, car els treballs del Sr. Melé podran ésser continuats amb major impuls si son sortoses certes gestions dutes suara a terme.

A.

III.—MOSAICS I CAPITELLS A VILAGRASSA

La Plana Urgellenca, suara tan poc coneguda arqueològicament, ve que tot sovint ens ofereix nous vestigis de son passat remot. Les excavacions de poblats ibèrics l'havien ja constituïda una fita típica en l'estudi d'aquella llunyana cultura, i ara son les runes que l'atzar ha tret a la llum del dia a Vilagrassa, que atrauen novament l'atenció dels arqueòlegs vers aquelles terres lleidatanes.

Per tal de bastir a l'entrada del poble i al peu de la carretera de Tàrrega una casa nova degueren fer-se certs trasbalçaments de terres en els marges propers, i tot seguit aparegueren restes d'antigues parets i gran trencadissa

de teules planes i bocins de formigó, ço que, essent conegut del P. Bernat C. Noguera, de les Escoles Pies de Tàrraga, l'obligà a constituir-se en vigilant atentíssim dels treballs que anaven prosseguint-se, posat d'acord amb el constructor i propietari de la nova casa qui, per sa part, donava tota mena de facilitats a la intervenció.

En nivells distints han aparegut diversos paviments de mosaic limitats alguns d'ells per parets ben acurades encara i revestides d'estuc en certs indrets, veient-se com d'un d'aquets paviments en neixia un ampla graonada de pedra que es perdia dins el tou del marge. Prop d'aquest lloc foren trobats aquest estiu una base de columna i els dos capitells que reproduïm en la làmina LXII i que constitueixen un exemplar curiosíssim d'elements clàssics tractats barroerament per gent allunyada de la tradició directa. Les fulles superiors del graciós ordre corinti han estat en part substituïdes per tres rengles d'estries diagonals com si haguessin volgut escarnir tres toms d'una corda retorçada.

L'aspecte decadent d'aquests capitells i les mostres de terrissa fins ara recollides, entre les quals abunden els fragments del vas roig de peu pla i vora ennegrida, deixen suposar que les runes descobertes no solament no pertanyen a una construcció ibèrica, com s'havia pogut suposar en un principi, sino que podria tractar-se d'una darrera reminiscència romana més atançada als temps de la dominació visigòtica que als de les guerres púniques.

Com sigui que el Servei d'Investigacions Arqueològiques de l'Institut d'Estudis Catalans està ja encarregat de son estudi, no dubtem que aviat podrem comptar amb una notícia clara i definitiva de les runes de Vilagrassa, emparentades tal vegada amb les no gaire allunyades del Vilet, de les quals encara no se n'ha dit la darrera paraula.

D. S.

Documents d'art antic català

Recullits i publicats a cura de la Secció Arqueològica
del CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA.

En Joan Vilella, argenter de Girona, capitula amb els obrers de l'església de Sant Geroni la pintura d'un retaule de la Verge de la Llet, pel preu de 40 florins d'or.

Moverint universi quod cum actum et conventum fuisset inter Bernardum Sagalas et Serra, operarios ecclesie Sancti Gregorii, ex una parte et Johannem Vilela, argentarium Gerundc, ex altera, quod jam dictus Johannes Vilela dipingat ad opus dicte ecclesie quoddam rerataula, et super ipso rerataula fiendo et super eis que conventa fuerunt fieri eius pretextu iter dictas partes formata fuissent et dictata capitula sequentia:

Convengut es entre los prohomens e obres de Sant Gregori d'una part e en Johan Vilela, argenter de Gerona d'altra, que lo dit Johan Vilela pint

alcum rerataula a ops de la esglegya de Sant Gregori en la manera qui's se-gueix; so es, que en lo front del rerataula ha esser la Verge Maria alantant l'infant, e entorn d'elax .iiii. histories dels .vii. goys a cada part dos, e desus la image de la Verge Maria .ii. angels tenent li .i. corona sopra lo cap.

Item, volen al front del sobre cel qui stá sobre lo dit rerataula que sia vermey envers la finestra, Deu lo para al mig e .i. angel de cada part ab bones trompes.

Item, desa en lo dit sopra celi, en ves sent Cristofol sant, Miquel qui pes les animas, e en l'altra part sent Jordi tot armat en son caval, ab lo drach als peus.

Item, ha lo dit Johan a ambossar o fer ambossar e alistar axi com se pertany .i. poch de paret que es prop l'altar, e fer hi alsunes obres de pintura, pero que'ls obrés hagen a pagar lo guix, cals e ayga cuyt.

Item, volen e consenten quescuna part que les dites coses sa hagen a fer axi anadint hi com en altra manera a conaguda de mossen en Bn. Margarit cavaller.

Item, que la dita obra haia esser feta d'asi a carnestoltes.

Item, que si dins .xx. anys la dita obra sa mourà, que lo dit Johan ho haia adobar a ses messions.

E es entencio que lo dit Johan Vilela meta en les images de la Verge Maria per totes asur de acra e totes les diademas d'or fin les altres images que vagen be so es saber quesquna segons quina color masanera.

Item, que per pintar lo dit rerataula, lo qual lo dit Johan promet a fer e pintar a ses messions, los dits obrés e prohomens li prometen a dar e pagar. xxx. florins d'or d'Aragon so es saber de present .viii. florins e .xii. florins quant lo rerataula serà acabat de pintar e los .x. florins romanents quant sia acabat lo sopra celi.

Quibus siquidem capitulis ordinatis et formatis et coram dictis parti-bus lectis et explicatis confestim ipse partes promiserunt sibi ipsis ad invi-cem et vicissim predita omnia et singula in dictis capitulis contenta at-tender et complere prout per ipsas partes fienda sunt et servanda juxta forma preinsertorum capitulorum et runtura nichilominus sponte per Deum et eius sancta quatuor evangelia corporaliter a se jacta predicta omnia et singula in dictis capitulis expressa et contenta rata grata et firma semper habere lenere et inviolabiliter observare faque attendere et complere et nultatenus contrafacere vel venire Eure aliquo vel causa que fuerunt acta et per dictas partes firmata laudata et jurata prout superius continetur Gerunde scilicet per dictos Bernardum Sagalas et Johannem Vilela vicesima die novembris anno a nativitate domini. m.^o cccxcvii.^o vocatis ad hec et presentibus testibus Petro de Ponte, nota-rio, et Johanne Castilionis, scriptore Gerunde.

(—Segueix el rebut dels 8 florins de Joan Vilela.)

Registre de les ascensions efectuades al Posets (3.367 mts. alt.), en els anys 1905 - 1921

(ACABAMENT)

7 d'agost 1919.—Amb un temps esplèndid i una temperatura sumament benigna han dipositat aquesta llibreta en aquest cim tant imponent com enviable, els socis del «Centre Excursionista de Catalunya» Joan Prats, Carles Poch i Enric Ribera, acompanyats del guia Josep Delmàs, de Benasque, delegats per a complir aquesta missió per la Secció d'Esports de Muntanya del mateix Centre. Desitjem de tot cor que tot excursionista que pugui assolir aquest cim, trobi un dia tan magnífic com el d'avui.

9 d'agost 1919.—Amb un dia no tan esplèndid com el trobaren els anteriors visitants, estampem nostres firmes amb tanta satisfacció com ells, perquè si ells col·locaren el primer llibre, nosaltres fórem els primers firmants del mateix. ¡Pic de Posets, sense guies t'hem vençut! Vicens Carrión Roca i Jaume Derch Rodón, del Centre Excursionista Montseny i del Centre Excursionista de Catalunya.

12 Août 1919.—Partis de Bénasque (ville), arrivés au Posets. Vue splendide. Un orage sur l'horizon d'Espagne. Mary Mazelie, Jean Couget, Bertrand Couget avec José Guerri, de Benasque.

12 Août 1920.—Paul Alba, August Alba, Henri Sabadie, Henri Saffont. Fernand Petit, Guides Jean Haurillon, de Luchon, et Daniel Mora, d'Eriste. Temps splendide. Venus de la Maladetta. Pour plus détail voir carte Petit.

27 Juillet 1920.—I. de Saint-Saud, Bne., de Plinval Adine de Saint-Saud, du Club Alpin Français, Section Sud-Ouest. François Salles Bernat, Jean Marie Salles et Bernard Pouy. Partis des Granges de Viadós. Brouillard complet, neige fraîche, orages. Les 2 Salles, guides brevetés du Club Alpin (Gavarnie). Pouy, porteur du C. A. F. (Loudenvieille).

29 Juliol 1920.—Vicens Carrión i Roca, Jaume Derch i Rodón, Manuel Conde Orras, Jaume Cleries i Vicens Trullols.

13 Août 1920.—Partant de Paoules, après avoir fait les Gourgs Blancs, sommes montés aux Posets par brouillard, accompagnés des guides Odon Haurillon et J. M. Sansuc. A. Duvos, Ch. Legendre, R. Guillotin.

17 Août 1920.—L. Boullenger, partis des cabanes d'Eriste sommes arrivés par un temps splendide. 19e éme. pic accompagnés de son fidèle et brave guide Edouard Ponet, de Cauterets. Guide de Venasque: Antonio Loberas.

28 Août 1920.—A. Bisset, de Rouen. Montè avec Jean Haurillon et son fils Odon, par un temps splendide; pas un nuage; ciel très clair; toute la chaîne est visible. Nous sommes partis de la cabane des Posets, où nous

avons couché. Nous sommes venus de Luchon par le lac d'Espinge et le port d'Oó, par une journée aussi belle que celle d'aujourd'hui.

5 Septiembtre 1920.—Jesús Barrau, de San Juan.

6 Septiembtre 1920.—José Gabas Solans, Joaquin Lorte, José Ferrer y Joaquin Ferrer, de San Juan. Cazadores de *sarrios*.

15 Septiembtre 1920.—J. Cartan, Esclarmonde, Inst. á Arreau (H. P.). Arrivés au sommet des Posets a 13 h. 30. Partis ce matin a 6 h. 30 du refuge de Caillaouas par le lac de Pochergues et le port de Benasque. Temps splendide. Tour d'horizon merveilleux.

10 Julio 1921.—José M.ª Palà Catarineu, Adolfo Salcedo y Antonio Ferrer Prats. Salimos a las 3 de la tarde del día 9 de Julio de 1921 y llegamos a una borda del Viadós (Espadas), donde pernoctamos a las 7 del mismo día. Abandonamos la borda comenzando la excursión propiamente dicha a las 5 de la madrugada del día 10 y llegamos a esta cima a las 10 de la mañana del mismo día. Se nos ha olvidado decir que el punto de salida fué la casa-vivienda que la Sociedad Hidroeléctrica Ibérica posee en Salinas de Sin. Tiempo nublado.

Bibliografia

CÉSAR A. TORRAS, *Pireneu Català. Guia itinerari. Ripollés*.—92 itineraris, 76 fotografies i un mapa de la comarca.—Barcelona, Tallers Gràfics Hostench, 1921.—Un vol. de xi, 200 pp. relligat en tela.

No escauria repetir aquí els elogis que varen fer-se, en publicar-se la primera edició del llibre, el títol del qual encapsala aquestes ratlles, majorment quan son autor, consagrat per ses obres copioses i meritíssimes, com mestre de l'excursionisme, no necessita ni avals ni recomenacions, car el seu sol nom és penyora d'encert i fermança de valiment.

Si res més ho demostrés ho provaria l'haver-se esgotat la primera edició d'aquest llibre molt més abans que els més falaguers optimismes havien calculat; perque no és d'ara, sino que fa anys i tot que el públic demanava aquesta segona edició. Si a son temps no va apareixer, no fou per manca de voluntat de l'autor, sino per dificultats a ell completament estranyes.

I és que a la mestrivola manera d'ésser compost el llibre cal afegir que tracta d'una comarca interessantíssima per la bellesa de sos paisatges, per la grandiositat dels seus panorames, per la varietat de ses naturals riqueses i, més que tot, per son historial esplèndid, per ço com fou en el Ripollés on s'inicià la reconquesta i la nova formació de nostra Patria.

Quan Santa Maria de Ripoll fou declarada en son temps Patrona de Catalunya, tal com ho és avui la excelsa Moreneta de Montserrat, era obli-

gació de tots els bons catalans visitar, després de la Verge Maria, tots els principals llocs que foren el breçol de la patria.

Bé caldria ara reempendre el costum, visitar els cims de Montgrony i Ogassa, teatre de la epopeia i els monestirs de Ripoll i Sant Joan de les Abadesses, que el gran Torras i Bages considerava com una representació dels germens de la nostra vida catalana, germens que no s'han de deixar morir, sinò estimar amb tot el cor i amb tota l'ànima, perquè d'ells derivà la nostra vida.

Quelcom es fa d'açò des del moment que s'esgotà tan aviat el nostre llibre, llibre que per ésser una exacta expressió del natural, resulta un *cicerone* esplèndid, molt millor que qualsevol guia que es trobi en la comarca com sigui que no se'n troba cap que sàpiga ni tant sols la mitat del que el llibre porta.

Tingui's en compte que ara l'il·lustre autor ha tingut bona cura d'afegir en aquesta segona edició les variacions hagudes d'ençà de la primera, aixís en construccions noves i restauració d'antics monuments, com l'obriment de noves carreteres, camins veïnals i tot allò d'importància o sens gaire importància que ha calgut per a que aquesta Guia siga fidel transumpt de del natural.

Per tot això nosaltres creiem amb tota sinceritat que aquesta segona edició serà, com la primera, demanada i consultada àvidament, com correspon a la importància de la comarca i a la bella forma amb que l'il·lustre autor l'ha descrita.

Augurem per tant un bell èxit a aquesta edició i un nou triomf a nostre estimat Sr. Torras, triomf que podrà afegir als molts que ha assolit i que l'han portat a ésser el venerable cap-pare de l'Excursionisme Català.

POSTALS MUNTANYENQUES.—La societat «Peñalara», de Madrid, ha tingut la gentilesa de trametre'ns unes col·leccions de postals que acaba d'editar. Dues són les sèries, constant de 10 exemplars cada col·lecció; Guadarrama és el tema d'una d'elles; Fuenfria el de l'altra, i ambdues força interessants, ja que permeten formar-se una idea de les encontrades que reproduïxen.

La col·lecció I és ben documental i amb fotografies excel·lents. La sèrie II deixa ben palesat com amb l'aparell fotogràfic es poden produir obres veritablement artístiques.

En agrair a la societat germana l'atenció, cal que li endrecem una fèrvida patent d'enhonorabona per la tasca que en pro de la difusió de les muntanyes ve realitzant.

Estació meteorològica de Viella (Vall d'Aràn)

RESUM DE LES OBSERVACIONS DEL MES DE MARÇ 1921

TEMPERATURES A L'OMBRA				PRESSIONS BAROMÈTRIQUES			
MITGES MENSUALS		MÀXIMA ABSOLUTA en 24 hores	MÍNIMA ABSOLUTA en 24 hores	MITGES MENSUALS A 0° 1 A LA GRAVETAT NORMAL			
8 matí	4 tarda			8 matí	4 tarda		
2º,97	9º,95	20º (dia 6)	-6º (dia 9)	683.7 mm.	682.5		
Oscil·lació extrema mensual 24º				A 0° 1 AL NIVELL DE LA MAR			
Variació màxima diürna (dia 6) 20				769.3 mm.		767.7 mm.	
MITGES MENSUALS				Màxima (dia 17) . . . 776.6 mm.			
12º81				Mínima (dia 10) . . . 756.4 »			
-0.25				Oscil·lació extrema 20.2 »			

HUMITAT RELATIVA

PLUVIOMETRIA

MITGES MENSUALS	8 matí	4 tarda	Total d'aigua caiguda en el mes . . .	
Termòmetre sec	2.97	9.96	57.9 mm.	
Termòmetre moll	1.4	6.47	Dia de major caiguda (dia 30) . . .	16.5 »
Humitat (percentage) . . .	72.4	57.	Intensitat per dia de pluja i neu . . .	7.23 »
Dies de saturació	1	1	Total d'espessor de neu en el mes . .	10.19 mt.
			Dia de major espesor (dia 30)	0.10 »
			Vent dominant en els dies de pluja i nevades	NW

VENT

DIRECCIÓ	8 matí	4 tarda	VELOCITAT EN 24 HORES	
Calma	10	2		
N.	1	7	Mitja mensual diària 58.819 k.	
NE.	2	4	Màxima absoluta (dia 6) 143.400 k.	
E.	2	1	Recorregut total en el mes 1823.400 k.	
SE.	1	1		
S.	4	1		
SW.	5	6		
W.	1	1		
NW.	5	8		

ESTAT DEL CEL

DIES	8 matí	4 tarda	DIES DE	NÚVOLS			NUVOLOSITAT	
				CLASSE	8 m.	4 t.	MITGES MENSUALS	
Serens	14	8	Pluja 8					
Nuvolosos	7	15	Boira 2					
Coberts	10	8	Gebre 4	Cirrus 5	4		8 matí	4 tarda
			Glaçada, 8 m. 4	Nimbus 2	8		4.5	4.7
			Neu 7	Stratus —	—			
				Cumulus 1	4			

Les anotacions diàries han estat preses pel G.^a Josep i revisades pel Dr. FAURA I SANS.

Estació meteorològica de Viella (Vall d'Aràn)
RESUM DE LES OBSERVACIONS DEL MES DE ABRIL DE 1921

TEMPERATURES A L'OMBRA				PRESSIONS BAROMÈTRIQÜES	
MITGES MENSUALS		MÀXIMA ABSOLUTA en 24 hores	MÍNIMA ABSOLUTA en 24 hores	MITGES MENSUALS A 0° I A LA GRAVETAT NORMAL	
8 matí	4 tarda			8 matí	4 tarda
5°.17	9°.6	23.05 (dia 28)	-4° (dies 17 i 21)	380.3 mm.	679.2 mm.
Oscil·lació extrema mensual		MITGES MENSUALS		A 0° AL NIVELL DE LA MAR	
27.05				764.7 mm.	762.1
Variació màxima diürna (dia 27).		12°56	1°3	Màxima (dia 6)	76.98 mm
21.°				Mínima (dia 15)	754.9 »
				Oscil·lació extrema.	14.9 »

HUMITAT RELATIVA			PLUVIOMETRIA	
MITGES MENSUALS	8 matí	4 tarda	Total d'aigua caiguda en el mes. 88.5 mm.	
Termòmetre sec.	5.°16	9.°68	Dia de major caiguda (dia 4) 29. »	
Termòmetre moll	3.°65	6.°58	Intensitat per dia de pluja i neu. 4.91 »	
Humitat (percentatge)	76	60.58	Total d'espessor de neu en el mes. 0.44 mt.	
Dies de saturació		1	Dia de major espesor (dia 25) 0.11 »	
			Vent dominant en els dies de pluja i nevades calma N.	

VENT				
DIRECCIÓ	8 matí	4 tarda	VELOCITAT EN 24 HORES	
Calma	19	6	Mitja mensual diària. 40.800 k.	
N.	7	13	Màxima absoluta (dia 23) 91.200 k.	
NE	1	1	Recorregut total en el mes. 1224.000 k.	
E.	—	—		
SE	—	—		
S.	—	—		
SW	1	3		
W.	—	3		
NW	2	4		

ESTAT DEL CEL							
DIES	8 matí	4 tarda	DIES DE	NÚVOLS		NUVOLOSITAT	
				CLASSE	8 m. 4 t.	MITGES MENSUALS	
Serens	7	2	Pluja 18				
Nuvolosos	11	13	Boira 3				
Coberts	12	15	Rosada 2	Cirrus 3	—	8 matí	4 tarda
			Glaçada, 8 m. 2	Nimbus 4	5		
			Neu 9	Stratus 2	—		
				Cumulus 7	8	5.53	2.95

Les anotacions diàries han estat preses pel G.^a Josep i revisades pel DR. FAURA I SANS.